DOI: 10.26658/jmr.1813739 (Araştırma Makalesi / Research Article) JMR 18, 2025 37-48

Priene Doğu Nekropol Yukarı Kilise Mozaikleri

The Mosaics of the Upper Church in the Eastern Necropolis at Priene

Ahmet Ali ALTIN – Emre GÖNÜL*

(Received 18 July 2025, accepted after revision 15 September 2025)

Öz

Bu makale, Priene Antik Kenti'nin Doğu Nekropolü'nde yer alan ve 2019–2024 yılları arasında kazıları yürütülen tek nefli kilise yapısında ortaya çıkarılan zemin mozaiklerinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında mozaiklerin korunma durumu, uygulanan koruma yöntemleri, motif çeşitliliği ve Erken Hristiyanlık Dönemi mozaikleriyle benzerlikleri incelenmiştir. Yapı, mimari planı ve mozaik zenginliği açısından "şapel" olarak tanımlanmaktan çok "kilise" olarak adlandırılmayı hak etmektedir. Naos ve bema bölümlerinde yoğunlaşan geometrik ve bitkisel motifler, kantharos motifi ve yunus gibi figüratif ögelerle birlikte Erken Bizans sanatının tipik karakteristiklerini yansıtır. Mozaiklerin tasarımı, benzer örneklerle yapılan analojik karşılaştırmalarla İS 4.–6. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. Makale kapsamında ayrıca, kilisenin yakınında yer alan Doğu Nekropol Bazilikası ile boyutsal ve işlevsel ilişkisi tartışılmış; söz konusu kilisenin daha erken bir dönemde inşa edilmiş olabileceği önerilmiştir. Bulgular, Priene'de Hristiyan cemaatin erken dönem örgütlenmesi ve sanatsal üretimi açısından yeni katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Priene, Erken Hıristiyanlık Dönemi, kilise, mozaik, kantharos.*

Abstract

This article focuses on the analysis of floor mosaics uncovered during excavations conducted between 2019 and 2024 in a single-nave church located in the Eastern Necropolis of Priene. The study evaluates the preservation state, protective interventions, and iconographic design of the mosaics, highlighting their rich decorative repertoire including geometric, floral and figurative patterns such as dolphins and kantharoi. The architectural features and mosaic complexity suggest that the structure is more appropriately classified as a church rather than a chapel. Through comparative analysis with similar Early Christian examples across Asia Minor and the Balkans, the mosaics are upper as to 4th–6th centuries AD. The spatial and chronological relationship between this church and the nearby Eastern Necropolis Basilica is also discussed, suggesting that the former may predate the latter. The findings offer valuable insights into the early Christian community's architectural and artistic practices in Priene.

Keywords: *Priene, Early Christian Period, church, mosaic, cantharos.*

* Ahmet Ali Altın, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Görükle, Bursa, Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-6066-180X. E-posta: alialtin@uludag.edu.tr

Emre Gönül, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Türkiye. https://orcid.org/0009-0005-3717-2927. E-posta: emre.gonul.4@gmail.com

Bu makale Bursa Uludağ Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenen, yürütücülüğünü Prof. Dr. İbrahim Hakan Mert'in üstlendiği SGA-2023-1228 kodlu "Dönemler Boyunca İnanç, Kült ve Kutsal Alanlar: Priene'de Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönemlerdeki Dini Dinamiklerin Araştırılması" başlıklı ADEP projesi kapsamında üretilmiştir. Makale kapsamındaki mozaikleri çalışmamıza izin veren Priene Kazı Başkanı Prof. Dr. İbrahim Hakan Mert'e, kazı çalışmalarının bir bölümünü yürüten Sanat Tarihçisi Ferdi Alataş'a, mozaiklerin dijital çizimlerini gerçekleştiren mimarlık öğrencisi Eylül Albayrak'a, görsellerin düzenlenmesinde yardımcı olan Mimar Derin Erdeğer'e teşekkürlerimizi sunarız.

Giriş

Geç Klasik – Hellenistik Devirlerdeki şehir plancılığı ve bu döneme ait son derece iyi korunagelmiş yapıları ile bilinen Priene Antik Kenti'ndeki son yıllarda sürdürülen çalışmalar, kentin Geç Antik Çağ ve Erken Hristiyanlık Dönemi yapıları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda kentin Doğu Kapısı'na yaklaşık 78 m, bu bölümdeki sur duvarlarına ise yaklaşık 30 m uzaklıkta olan,Doğu Nekropol Bazilikası olarak adlandırılan yapının ise yaklaşık 15 m kuzeyinde bulunan apsisli ve tek nefli kilise yapısında 2019 – 2024 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Res. 1). Bu kazı çalışmaları sonucunda gün ışığına çıkarılan taban mozaiklerinin değerlendirilmesi bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

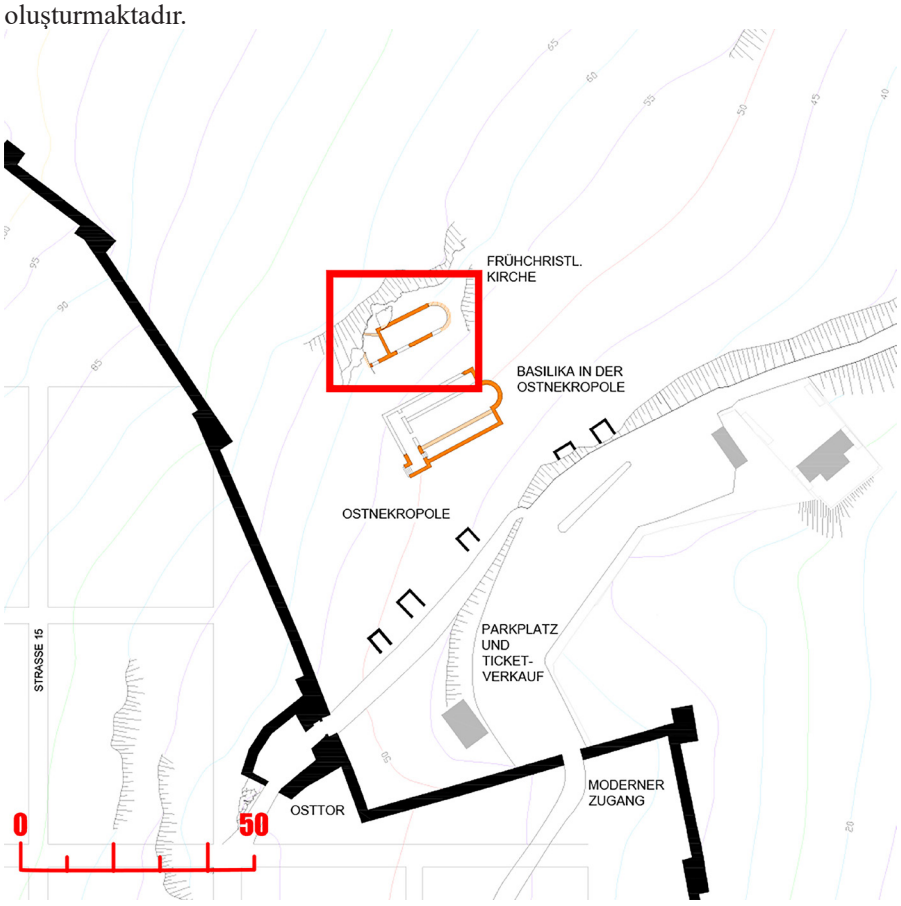

Resim 1
Kent Planı Üzerinde Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin Konumu, Priene Kazı Arşivi.

Söz konusu yapıdan ilk olarak bahseden kişi olan J. Fildhuth, yapıyı 2007 yılındaki saha araştırmalarında keşfettiğini belirtir. Yazarın o dönemki gözlemlerinde, apsis bölümünün bir kısmı ve güney duvarının görülebilir durumda olduğu yaklaşık 5 x 10 m boyutlarında bir yapıdan bahsettiği anlaşılmaktadır. J. Fildhuth bu gözlemlerine dayanarak, alanı "Doğu Nekropol Şapeli" olarak adlandırır (Fildhuth 2017: 44). F. Alataş 2019-2021 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan taban mozaikleri ve duvar resimlerinin bir ön değerlendirilmesini yapmış ve yapıdan bahsederken Fildhuth'un "Doğu Nekropol Şapeli" adlandırmasını kullanmaya devam etmiştir (Alataş 2023: 25-37).

Doğu – Batı doğrultusunda uzanan yapı 22,80 m uzunluğunda, 7,20 m genişliğindedir. Tek nefli plan tipine sahip yapıda doğu-batı doğrultusunda sırasıyla apsis, synthronon, bema, naos ve atrium bölümleri yer almaktadır (Res. 2). Yapının boyutları ve mimari bölümleri, bu yapıda, ruhban sınıfının da yer aldığı, geniş katılımlı ayinlerin gerçekleştirildiği bir alana işaret etmektedir. Bu

özellikleri ile, yapının bir şapelden ziyade kilise olarak nitelendirmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Bu nedenle söz konusu yapı makale içerisinde "Doğu Nekropol Yukarı Kilise" olarak adlandırılmıştır.

Resim 2
Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin Planı, Priene Kazı Arşivi.

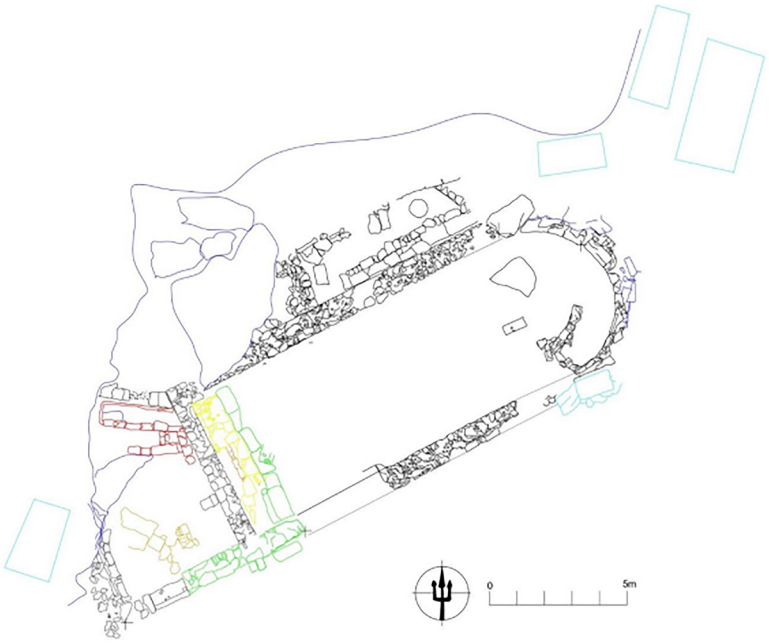

Mozaiklerin Korunma Durumu ve Koruma Uygulamaları

Doğu Nekropol Yukarı Kilise tabanı, atrium bölümü hariç, *opus tesselatum* tekniğinde yapılmış mozaiklerle döşenmiştir. Kilise tabanında, yalnızca naos ve bema bölümleri arasındaki geçişte mozaik döşemede bir kesinti olduğu görülmektedir. Mozaiklerin bu bölümde kesintiye uğramasının nedeni, olasılıkla bu iki alanı ayıran ve günümüze kalıntıları ulaşmayan bir templon olmalıdır. Naos ve bema arasındaki yaklaşık 15-20 cm arasında değişen kot farkı bu görüşü destekler niteliktedir.

Kilisenin zeminini kaplayan mozaik taban, doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 13 m uzunluğunda, kuzey güney doğrultusunda ise yaklaşık 5 m genişliğinde bir alanı kaplamaktadır (Res. 3). Tessera yoğunluğu 38 T/dm^2'dir. *Opus tesselatum*

Resim 3
Mozaik Zeminin Genel Görünümü, Priene Kazı Arşivi.

tabanda materyal olarak çoğunlukla mermer ve kireçtaşı, daha az sayıda ise terrakotta tesseralar kullanılmıştır. Mozaik döşemede kullanılan tesseraların renkleri siyah, beyaz, kırmızı ve mavidir.

Mozaik taban, apsis ve bema bölümlerinde, özellikle orta ve güney kısımlarda neredeyse tamamen tahrip olmuş bir biçimde günümüze ulaşmıştır. Bemanın yalnızca en güneyinde, önceki yıllarda F. Alataş tarafından yayınlanan yaklaşık 1 m x 0,5 m ölçülerindeki bir alanın korunduğu görülmektedir. Daha iyi korunmuş olan kuzey bölümünde ise az sayıda irili ufaklı lakunalar bulunmaktadır.

Naos bölümünün güney yarısının yalnızca küçük bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu kısımlarda da tessera kayıpları ve çeşitli düzeylerde hasar izleri gözlemlenmektedir. Mozaiğin en iyi korunmuş kısmı, naos bölümünün kuzey yarısıdır. Ancak bu alanda da çeşitli boyutlardaki lakunalar ve tessera kayıpları mevcuttur.

Mozaik tabanın korunmasına yönelik uygulamalar esnasında, mozaiklerin öncelikle fiziksel temizliği, ardından non-iyonik deterjan ile kimyasal temizliği yapılmıştır. Tesseraların üzerindeki ve derzlerdeki yoğun kalker tabakası mekanik temizlik yapılarak giderilmiştir. Ardından mozaiğin korunan bölümlerinin kenarlarına ve lakunaların çevresine, uygun görülen harç karışımı ile bordür uygulaması yapılmış, tesseraların arasındaki derzler harçla doldurularak sağlamlaştırılmıştır. Son olarak saf su, alkol ve non iyonik deterjan ile tekrar temizlik yapılmış ve mozaik alan üstü jeotekstil, ince elenmiş kum ve çakıl taşları ile kapatılmıştır.

Mozaik Tasarımı

Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin zeminini süsleyen *opus tesselatum* taban oldukça çeşitlilik gösteren geometrik motiflerin yanı sıra, balık figürleri ve kantharos motifi gibi farklı öğelerle bezenmiştir (Res. 4). Makalenin bu bölümünde, tasarımı oluşturan söz konusu öğelerin her biri batıdan doğuya doğru tanımlanacaktır.

Resim 4
Mozaik Zeminin Çizimi: Eylül Albayrak.

Kilisenin naos bölümünün batısındaki en dış bordürü sarmaşık sarmalı ile bezenmiştir (Res. 5) (Décor I: 104 pl. 64d). Siyah tesseralarla yapılmış bu süsleme, beyaz zemin üzerine uygulanarak bir kontrast oluşturmuştur.

Naosu, kuzey, güney ve doğu yönlerden çevreleyen en dış bordürde ise yunus balığı figürlerinin betimlendiği görülmektedir. Bu bordür kuzeyde çok

Resim 5
Naos Batı Dış Bordür, Priene Kazı Arşivi.

iyi korunmuş olsa da doğu yönde büyük oranda, güney yönde ise neredeyse tamamen tahrip olmuştur. İyi korunmuş olan kuzey bordürün orta bölümünde, antithetik olarak yerleştirilmiş iki yunus figürü, ağızlarında ortasında bir yaprak bulunan sarmaşık dalları tutmaktadır (Res. 6a). Bu ikili grubun doğu yanında benzer biçimde antithetik yerleştirilmiş, iki yunustan oluşan bir kompozisyon yer alır (Res. 6b). Kuzey bordürün batısındaki benzer şekilde yerleştirildiğini düşündüğümüz yunus figürleri ise net olarak tanımlanamamaktadır. Doğu bordürde, kuzeydoğu köşedeki zıt yönlerde yerleştirilmiş iki yunus figürünün dışındaki figür ve/veya motifler net bir biçimde anlaşılamamaktadır (Res. 7). Güney bordür ise, bir yunusun kuyruğu ve tahribat durumundan dolayı tanımlanamayan bir motif dışında günümüze ulaşmamıştır (Res. 8). Bordürün arka planı beyaz, figürlerin ve motiflerin konturları, balıkların ağızları gözleri gibi detaylar ise siyah renkli tesseralarla oluşturulmuştur. Balıkların gövdeleri bazı örneklerde mavi-gri verilirken, bazen de zemin rengi olan beyaz tesseralarla rezerve teknik şeklinde oluşturulmuştur. Balıkların kuyruklarında da iki örnekte siyah, bir örnekte gri-mavi tesseraların kullanıldığı, üç örnekte ise zemin renginde bırakıldığı görülmektedir. Mozaiğin tasarımını yapan usta belki de farklı figürlerden oluşan anlatımıyla, benzer balık figürlerinin yaratacağı yeknesaklığı kırmak istemiştir.

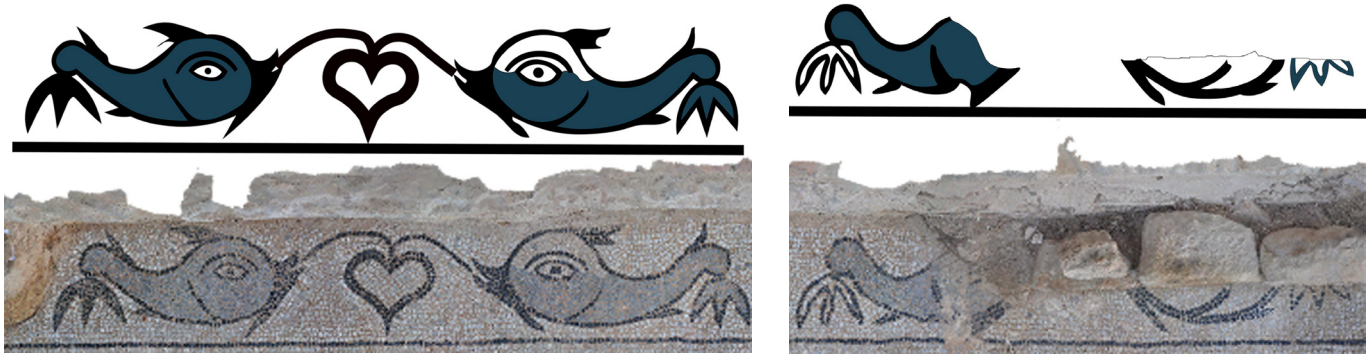

Resim 6a-b
Naos Kuzey Dış Bordür, Priene Kazı Arşivi.

Resim 7
Naos Doğu Dış Bordür, Priene Kazı Arşivi.

Resim 8
Naos Güney Dış Bordür, Priene Kazı Arşivi.

Naostaki panelleri sınırlayan iç bordürün tamamında, daireler meydana getiren bantların oluşturduğu, merkezinde iç içe geçmiş iki daireden oluşan bir örgü dizisi yer alır (Res. 9) (Décor I: 118: pl. 68d). Bu dizi kuzey yönde tama yakın halde, batı, doğu ve güney yönlerde ise kısmen korunmuştur. Motif, temelde iç içe geçmiş kırmızı ve mavi renkli bantların merkezde bir daire oluşturarak meydana getirdiği sarmal bir düzenlemeye sahiptir. Bantların dış konturları, tek sıra halinde dizilmiş siyah renkli tesseralar ile oluşturulmuştur. Kırmızı renkli bant, kontur oluşturan siyah tessera sırasının ardından iki sıra beyaz, bir sıra mavi ve üç sıra kırmızı tessera ile devam etmekte ve son olarak yeniden siyah tessera sırası ile çerçevelenmektedir. Mavi renkli bant ise siyah kontur sırasının ardından iki sıra beyaz, dört sıra mavi tessera ile devam eder ve yine siyah tesseralar ile sınırlandırılır. Bantların kesişim noktaları arasında oluşmuş daireler beyaz zeminli olup merkeze doğru siyah ve beyazın ardışık olarak kullanıldığı bir bant ve merkezde siyah konturlu kırmızı bir daire şeklinde detaylı bir süslemeye sahiptir.

Resim 9
Naos İç Bordür, Priene Kazı Arşivi.

Naosun zeminin süsleyen bu iki bordürün içerisinde iki farklı panel yer alır (Res. 10a). Batıdaki panelin, güney taraftan neredeyse yarıya yakın bir bölümü tahrip olmuş haldedir. Korunan kuzey bölümünden anlaşıldığı kadarıyla, panel içerisinde kenarları dairelerle süslenmiş bir lozanj motifi yer alır (Res. 10b). Lozanj motifinin konturları siyah tesseralar, arka plan ise beyaz tesseralarla belirtilmiştir. Motifin konturları ve kuzeydoğudaki daire içerisinde, siyah tesseralarla oluşturulmuş inci-astragal dizisi yer alır. Kuzeybatı köşedeki dairenin konturları içerisinde ise siyah konturlu beyaz gölgelendirilmiş kırmızı ve mavi renkte basit bit giyoş motifi bulunmaktadır. Her iki köşedeki sarmal biçimli daireler içerisinde merkezde kırmızı tesseralardan, dışta ise beyaz arka plan içerisinde noktalardan oluşturulmuş iç içe yerleştirilmiş daire motifleri

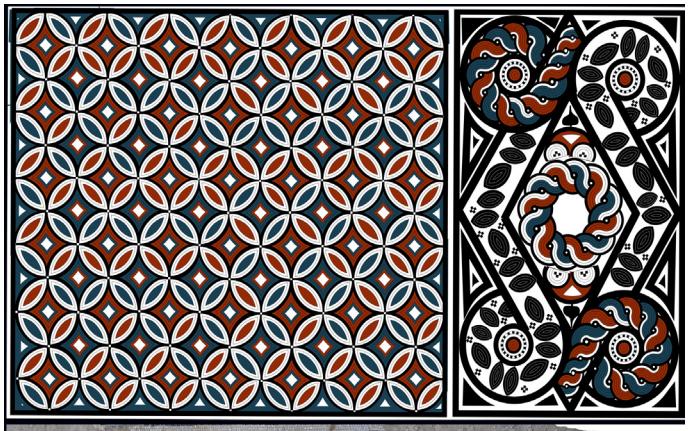

Resim 10a
Naos İçerisindeki Paneller, Priene Kazı Arşivi.

Resim 10b
Naos Batı Panel, Priene Kazı Arşivi.

Resim 10c
Naos Doğu Panel, Priene Kazı Arşivi.

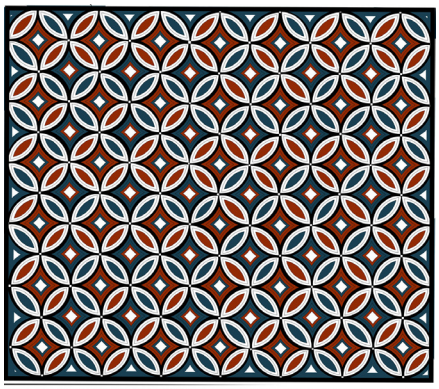

işlenmiştir. Lozanj motifinin ortasındaki boşlukta kırmızı, mavi, beyaz ve siyah renkli bir giyoş motifi yer alır. Giyoşun kuzey sınırına konturları siyah, merkezi kırmızı tesseralardan bir pelta motifi işlenmiştir. Peltanın kuzey ucuna ise siyah renkli bir sarmaşık yaprağı bağlanmıştır.

Naosun merkezinde yer alan doğudaki panel, batıdakinin yaklaşık iki katı büyüklüğündeki bir alanı kaplar (Res. 10c). Bu paneli süsleyen desen, kesişen dairelerden oluşan geometrik bir kompozisyona sahiptir. Bir daire, dört yönden diğer dairelerle kesişmektedir. Bu kesişmeler sonucunda, her bir dairenin içinde dört adet elips formlu desen oluşmuştur. Dairelerin konturları, siyah renkli tesseralar kullanılarak belirginleştirilmiştir. Elips biçimli alanların iç yüzeyi, çapraz bir düzenleme ile iki tessera kalınlığında kırmızı ve mavi renkli tessera sıralarıyla dekore edilmiştir (Décor I: 373 pl. 238a,c). Dairelerin kesişmesi ile, dairelerin merkezinde, dört köşeli bir yıldız formu ortaya çıkmaktadır. Bu yıldız formunun dış konturunu, kesişen dairelerin konturları oluşturmaktadır. Yıldız formunun renklendirmesi ise belirli bir renk düzeni göstermektedir. İlk sıra kırmızı tesserae ile başlamışsa, bunu iki sıra mavi tesserae izlemekte; ilk sıra mavi ise, ardından bir sıra kırmızı tesserae gelmektedir. Bu renk sıralaması sonrasında kalan alan, beyaz renkli tesserae ile tamamlanmaktadır (Décor I: 375 pl. 239f).

Bema bölümünü süsleyen mozaik taban yalnızca kuzey bölümde görece iyi korunmuştur (Res. 11). Synthronon bölümünün batı hizası boyunca doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen biçimli bir panel yer almaktadır. Panelin köşelerini ve kenarlarını, karşılıklı yerleştirilmiş dört çift halinde, içleri siyah noktalarla doldurulmuş, konturları siyah tesseralarla belirtilmiş, beyaz zeminli daire motifleri yer alır. Daire motiflerinin her biri, yanındaki ve karşısındaki daireye içi mavi renkli tesseralardan noktalarla bezenmiş, beyaz bir bantla bağlanmıştır. Her bir dairenin içinde iç içe geçmiş lozanj motiflerinden oluşan

Resim 11
Bema'nın Kuzeyinde Bulunan Panel, Priene Kazı Arşivi.

bir motif bulunmaktadır. Doğu ve batıdaki dörtlü daire gruplarının merkezinde, bir daire içerisine yerleştirilmiş altı kollu rozetler yer alır. Rozetlerden batı tarafta olanı siyah tesseralarla, doğu taraftaki ise beyaz tesseralarla oluşturulmuştur. Panelin ortasındaki dörtlü daire grubunun merkezine ise bir düğüm motifi resmedilmiştir.

Bema bölümünün batısındaki paneli, iki farklı motif dizisinden oluşan bir bordür sınırlar. Bordürün doğu yarısında, naostaki dıştan ikinci bordür sırasının benzeri, daireler meydana getiren halatların oluşturduğu, merkezinde iç içe geçmiş iki daireden oluşan bir örgü dizisi yer alır (Res. 12a). Batı yarısında ise üç halatla oluşturulmuş bir giyoş dizisi bulunmaktadır (Res. 12b) (Décor I: 125 pl. 75a).

Resim 12a
Bema Mozaiği Doğu Bordür, Priene Kazı Arşivi.

Resim 12b
Bema Mozaiği Batı Bordür, Priene Kazı Arşivi.

Bema bölümünün güneyinde ise 1 m x 0,5 m ölçülerinde bir bölümü korunmuş beyaz ve mavi renkli tesseralarla oluşturulmuş bir panel göze çarpmaktadır. Büyük oranda tahrip olmuş panelde düğüm motiflerinin betimlendiği anlaşılmaktadır (Res. 13).

Resim 13
Bema'nın Güney Bölümündeki Mozaik Parçası, Priene Kazı Arşivi.

Apsis bölümünün tabanını bir kantharosun içinden dışarı doğru iki kol halinde kuzey ve güney yönlere doğru yayılan sarmaşık dallarından oluşan bir kompozisyon kaplamaktadır (Res. 14). Güney bölüm büyük oranda dağılmıştır. Kuzey bölümde sarmaşık yapraklarının siyah konturlu, kırmızı ve mavi dolgulu oldukları görülür.

Resim 14
Apsiste yer Alan Kantharos Motifi, Priene Kazı Arşivi.

Analoji

Doğu Nekropol Yukarı Kilise taban mozaiklerinde betimlenmiş olan bitkisel ve geometrik motifler ve figüratif sahnelere bütüncül bir bakışla yaklaşıldığında, bu kompozisyonların tümünün Erken Hristiyanlık Dönemi mozaiklerindeki kompozisyonlarla benzerlikler taşıdıkları görülür.

Kilisenin naos bölümünün en batısında görülen sarmaşık yaprakları ile süslenmiş olan bordürün benzer örneklerini Karia'dan Thrakia'ya kadar uzanan bölgede Erken Hristiyanlık Çağı'na ait dini yapılarda görmek mümkündür. Halikarnassos'taki Geç Roma Dönemi Villa yapısının taban mozaiklerinde (Scheibelreiter-Gail 2011: 570 abb. 292-293), Bodrum Torba Manastır kompleksindeki İS 4. yüzyıl sonu 5. yüzyıl başına ait Şapel-Mausoleum yapısında (Özet 2009: 73 fig. 4), Iasos Akropolisi'ndeki İS 6. yüzyıla ait bazilikal planlı kilisenin güney nefinde (Scheibelreiter-Gail 2011: 576 abb. 309), İS 5.-6. yüzyıla ait Perinthos-Herakleia Bazilikası taban mozaiklerinde (Yeşil-Erdek 2014: 69 res. 2), Philippopolis Psikoposluk Bazilikası mozaiklerinde (Topalilov 2020: 261 fig. 5), Priene Doğu Nekropol Yukarı Kilise ile yakın benzerlikler gösteren sarmaşık dizileri, bordür motifleri olarak kullanılmıştır.

Naos bölümünü kuzey, doğu ve güney yönlerinden çevreleyen en dış bordürdeki yunus gruplarının yakın benzerleri Halikarnassos'taki İS 5. yüzyıla tarihlenen "Charidemos Villası" mozaiklerinde görülmektedir. Villanın A Odası'ndaki mozaik tabanda yunus figürleri Priene örneği ile benzer şekilde bordürlerin bezemesinde kullanılmıştır (Poulsen 2008: 106 fig. 7). Yunusların dış konturları benzer şekilde siyah tesseralarla, gövdeleri de benzer biçimde mavi-gri tesseralarla oluşturulmuştur. Ağız, kuyruk ve yüzgeç detayları da Priene örnekleriyle biçimsel olarak oldukça benzemektedir. Halikarnassos örneklerinde farklılık olarak yunusların ağız, kuyruk ve yüzgeç detaylarında kırmızı renkli tesseralar kullanılmıştır. Benzer üslupta yapılmış yunus figürlerini Portekiz gibi oldukça uzak bir coğrafyadaki İS 4. yüzyıla ait Rabacal Villası taban mozaiklerinde de görmek mümkündür (Limao 2011: 572 fig. 17)

Dış bordür süslemesi olarak yunusların, iç bordürde ise iç içe geçmiş dairelerden oluşan bir örgü dizisinin kullanıldığı Priene ile oldukça benzer bir kompozisyon, İS 6. yüzyıla ait Bodrum Küçük Tavşan Adası Kilisesi taban mozaiklerinde görülmektedir (Andaloro – Pogliani 2011: 19 fig. 7-9)

Priene Doğu Nekropol Yukarı Kilise, naos bölümünün batı panelindeki lozanj motifinin çerçevelerini süsleyen inci-astragal dizisinin benzer örneği İS 4. yüzyıla ait Aphrodisias Bazilikası'nın mozaik tabanının bordür süslemelerinde görülmektedir (Campbell 1991: pl. 102).

Naos Doğu panelindeki iç içe geçmiş dairelerden oluşan geometrik tasarımın Roma Çağı'ndan itibaren yüzyıllar boyunca mozaik döşemelerdeki süslemeler için sıklıkla tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu tasarımın Priene'de temsil edilen versiyonunun benzerleri ise Milas Ahmet Çavuş Mahallesi'ndeki İS 5-6. yüzyıla ait mozaiklerde (Kızıl – Özyurt Özcan 2009: 25 resim 16), Bursa Derecik Bazilikası Erken Hristiyanlık Dönemi'ne ait mozaik tabanda (Fuchs – Delbarre-Bärtschi 2011: 140 fig. 5) ve İS 5. yüzyıla tarihlenen Aphrodisias Rahip Evi taban mozaiklerinde (Campbell 1991: pl. 92) rastlanmaktadır.

Apsisteki, kantharos ve kantharostan çıkarak yayılan sarmaşık dalları tasviri, Priene Doğu Nekropol Yukarı Kilise mozaiklerinin tarihsel bağlamda anlaşılması konusuna ışık tutacak bir diğer unsurdur. Söz konusu kompozisyon Erken Hristiyanlık Çağı'ndan itibaren, çeşitli eyaletlerde, özellikle dini yapılarda sıklıkla kullanılmıştır. Priene'de görülen kantharos motifi ile yakın

benzerlik gösteren motiflere Karia Bölgesi'nden İS 5.-6. yüzyıla tarihlenen Torba Manastırı Hamam Mozaikleri'nde (Özet 2009: 80 fig. 26), Aphrodisias Rahip Evi Mozaiği'nde (Campbell 1991: pls. 89-90), Xanthos Doğu Bazilikası Mozaikleri'nde (Raynaud 2009: 93-94 figs. 99-100) ve Bursa Derecik Bazilikası Mozaikleri'nde (Okçu 2007: 173 res. 13) rastlanmaktadır. Bu mozaiklerde, sarmaşık dalları, Priene örneği ile benzer şekilde kantharos motiflerinin içinden her iki yöne doğru uzanmaktadır.

Sonuç

Theodosius'un hükümdarlığı döneminden itibaren Roma İmparatorluğu'nun resmi dininin Hristiyanlık olmasının mimariye yansımaları İonia'nın eski polis yerleşimlerinde de görülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi finansal kaynaklarının eyaletlerdeki gösterişli kamu yapılarına ayrılmasına benzer şekilde, imparatorluğun çeşitli kentlerinde yönetimde olan dini liderler, piskoposlar önderliğinde Hristiyan cemaatin ibadet ihtiyacını karşılayacak kiliseler inşa etmeye başlamıştır. Özellikle 5. ve 6. yüzyıllarda zengin mozaik döşemeler ve duvar resimleri ile süslenen bu kiliselerin inşasın arkasında, imparatorluk kaynaklarının yanı sıra o dönemlerde artan nüfusa paralel zenginleşen kilise yönetimleri de olmalıdır (Brown 2017: 125-126). Roma İmparatorluğu'na yaranmak isteyen yerel yöneticilerin inşa ettirdiği imparatorluk tapınaklarının yerini, öbür dünyadaki yerlerini garantilemek isteyen müritlerin kilise yönetimine yaptıkları bağışlarla finanse edilen zengin bezemelerle süslü kilise yapıları almıştır.

En geç İS 5. yüzyılın ilk yarısından itibaren bir piskoposluk merkezi haline gelen Priene'de, söz konusu dönemden önce kilise yapılarının inşa edildiği tasavvur edilebilir. Geçmiş yıllarda sistematik kazıları gerçekleştirilen kent merkezindeki bazilikanın erken evreleri ve Doğu Nekropol Bazilikası en geç İS 5. - 6. yüzyıllara tarihlenmektedir. Bu makalenin konusunu oluşturan Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin gösterişli mozaik tabanı, benzer bir şekilde, analoji bölümünde tartışılan örneklerin gösterdiği üzere, İS 4. yüzyıldan İS 6. yüzyıl içlerine kadar olan bir zaman dilimine işaret etmektedir. Doğu Nekropolü'nde yer alan birbirine 15 m gibi yakın mesafede benzer döneme ait iki kilisenin varlığı akla bazı soruları getirmektedir. Bu bağlamda kiliselerden biri diğerinden daha evvel inşa edilmiş olmalıdır. Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin, Doğu Nekropol Bazilikası'ndan boyut olarak oldukça küçük olması, akla ilk olarak Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin, artan cemaate bağlı olarak da Doğu Nekropol Bazilikası'nın inşa edildiğini getirmektedir. Doğu Nekropol Yukarı Kilise'de yeni ortaya çıkarılan duvar resimlerinin, mozaikler ve diğer duvar resimleri konteksti ile yeniden değerlendirilmesi ile bu sorulara daha net yanıtlar vermek mümkün olacaktır.

Kaynaklar – Bibliography

Alataş 2023	F. Alataş, "Priene Doğu Nekropol Şapeli Döşeme Mozaikleri ve Duvar Resimlerinin Ön Değerlendirmesi", JMR 16, 25-37.
Andaloro – Pogliani 2011	M. Andaloro – P. Pogliani, "The 6th Century Mosaic Floor of the Church of Küçük Tavşan Adası (Bodrum). A Model for an Integrated Analysis between Knowledge, Conservation and Documentation", M. Şahin (ed.), 11th International Colloqium on Ancient Mosaics, Bursa, 15-30.
Brown 2017	P. Brown, Geç Antik Çağ Dünyası, İstanbul.
Campbell 1991	S. Campbell, The Mosaics of Aphrodisias in Caria, Wetteren.
Décor I	C. Balmelle – M. Blanchard Lemée – J. Christophe – J.-P. Darmon – A.-M. Guimier Sorbets – H. Lavagne – R. Proudhomme – H. Stern, Le Decor géometrique de la mosaique romaine I, Paris, 1985.
Fildhuth 2017	J. Fildhuth, Das Byzantinische Priene. Stadt und Umland, Wiesbaden.
Fuchs – Delbarre-Bärtschi 2011	M. E. Fuchs – S. Delbarre-Bärtschi, "Derecik Project Excavation, Study and Restoration of a Protobyzantine Basilica near Büyükorhan, Province of Bursa", 32. KST 4, İstanbul, 133-144.
Kızıl – Özyurt Özcan 2009	A. Kızıl – H. Özyurt Özcan, "Milas Ahmet Çavuş Mahallesi'nden Çıkan Mozaikler", JMR 3, 15-30.
Limao 2011	F. Limao, "The Vase's Representation (Cantharos, Crater) on the Roman Mosaic in Portugal: A Significant Formal and Icınographic Path from Classic Antiquity to Late Antiquity", 11th International Colloqium on Ancient Mosaics, Bursa, 565-583.
Okçu 2007	R. Okçu, "Derecik Bazilikası Kurtarma Kazısı", M. Şahin (ed.), III. Uluslararası Türkiye Mozaik Korpusu Sempozyumu Bildirileri, Bursa, 37-44.
Özet 2009	A. Özet, "Bodrum-Torba Monastery Mosaics", JMR 3, 71-82.
Poulsen 2008	B. Poulsen, "Considerations on Motifs and Mosaic Workshops: The Case of Halikarnassos", M. Şahin (ed.), The Proceedings of IV. International Mosaic Corpus of Türkiye, The Mosaic Bridge from Past to Present, Gaziantep, 101-110.
Raynaud 2009	M.-P. Raynaud, Corpus of the Mosaics of Turkey, Volume I, Xanthos, Part 1, The East Basilica, İstanbul.
Scheibelreiter-Gail 2011	V. Scheibelreiter-Gail, Die Mosaiken Westkleinasiens, Tesselate des 2. Jahrhundertes. v. Chr. bis Anfang des 7. Jahrhundertes n. Chr., Wien.
Topalilov 2020	I. Topalilov, "The Mosaic Pavements in Philippopolis, Thrace in 6th CE. Some Considerations", JMR 13, 257-279.
Yeşil-Erdek 2014	Ş. Yeşil-Erdek, "Perinthoos Herakleia Bazilikası Taban Döşemelerinin Konservasyonu", JMR 7, 61-75.